

6. Rempel D.G. The Mennonite Commonwealth in Russia: a sketch of its founding and endurance, 1789–1919 // The Mennonite Quarterly Review. – 1973. – October. – № XLVII.
7. Карагодин А.И. Очерки истории сельского хозяйства Запорожского края во второй половине XIX в. // Из прошлого Запорожья. – Запорожье, 1992. – Вып. 2.
8. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 784.
9. Клибанов А.И. Меннонитская колонизация на юге России в XVIII–XIX вв. Тезисы диссертации. – Л., 1935.
10. Скальковский А.А. О хлебопашестве в Новороссийском крае // ЖМВД. – 1851. – Кн. 4.
11. Корнис И. Об орошении луков в молочанских колониях // Журнал Министерства государственных имуществ (далі ЖМГИ). – 1842. – Ч. 4.
12. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. 6. – Оп. 5. – Спр. 59.
13. Корнис И. Краткий обзор состояния менонитских колоний на реке Молочной, в 1847 году, в сельскохозяйственном отношении // Записки императорского общества сельского хозяйства (далі ЗИОСХ). – 1847.
14. ДАОО. – Ф. 89. – Оп. 1. – Спр. 1507.
15. ДАОО. – Ф. 6. – Оп. 3. – Спр. 15245.
16. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 631.
17. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 138.
18. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 431.
19. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 402.
20. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 807.
21. Вибе Ф. Полеводство. – Хлебопашество менонитов южной России // ЗИОСХ. – 1853.
22. Хозяйственные замечания в России. Быт молочанских менонитских колоний // ЖМГИ. – 1841. – Часть 1.
23. Корнис И. О породе немецких коров на Молочных Водах // Сборник статей о сельском хозяйстве юга России, извлеченных из ЗИОСХ с 1830 по 1868 год. – Одесса, 1868.
24. ДАОО. – Ф. 6. – Оп. 46. – Спр. 464.
25. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Сост. Генштаба подполковник Герсегонов. – Т. XI. – Ч. 2. Таврическая губерния. – СПб., 1849.
26. ДАОО. – Ф. 6. – Оп. 3. – Спр. 15253.
27. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 742.
28. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 212.
29. Малиновский Л.В. Экономическое и социальное развитие колонистской деревни в Южной России в первой половине XIX в. // Исторические записки. – 1983. – Т. 109.
30. Постников В. Молочанские и Хортицкие немецкие колонии // Сельское хозяйство и лесоводство. – 1882. – Т. XL.
31. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 91.
32. ДАДО. – Ф. 134. – Оп. 1. – Спр. 205.
33. Скальковский А. Взгляд на скотоводство Новороссийского края 1846–1848 // ЖМВД. – 1850. – Ч. XXX. – Кн. 6.
34. Російський державний історичний архів. – Ф. 398. – Оп. 2. – Спр. 174.
35. Штах Я. Очерки из истории и современной жизни южнорусских колонистов. – М., 1916.
36. Описание меннонитских колоний в России // ЖМГИ. – 1842. – Ч. IV.
37. Веселовский К. Тонкорунное овцеводство в России // ЖМГИ. – 1846. – Ч. XX.

Summary

Some questions of Cattle farming history in the Mennonites colonies in the South of Ukraine (the first half of 19 century), place of colonies and their contribution to the development of economy in region were researched in article.

Д. З. Аванесян

СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ (АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ “КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ ГУБЕРНСЬКИХ ВІДОМОСТЕЙ”)

Періодична преса різних напрямків, як центральна, так і регіональна, виступає важливим історичним джерелом для вивчення теми селянської реформи 1861 р., яка включає в себе розгляд таких питань, як причини та передумови реформи (криза феодально-кріпосницьких відносин, занепад поміщицьких господарств, проникнення капіталістичних відносин в сільське господарство), підготовка до проведення реформи (створення губернських комітетів, губернські проекти визволення селян, обговорення селянського питання), хід реформи (етапи проведення, типи

землеволодіння, податки та повинності, особливості урочної системи, регіональні особливості відміни кріпосного права), результати, а також загальний соціально-економічний розвиток краю. Серед періодичних видань особливе місце посідають “губернські відомості” – газети офіційного характеру та спрямування, видання яких масово запроваджено урядом Російської імперії згідно з указом 1837 р. Не зважаючи на те що діяльність останніх регламентувалась законодавством і мала чітко визначену програму, вихід за рамки якої унеможлиблювався в умовах повної підконтрольності та підзвітності губернським правлінням та цензурними комітетами, “губернські відомості” відобразили в своїх публікаціях різні аспекти селянського питання. При цьому, слід зазначити, що “губернські відомості” у відповідності до існуючих історичних умов висвітлювали цей довготривалий трансформаційний процес в динаміці, що особливо важливо при вивченні регіонального аспекту проблеми.

Значний обсяг матеріалів з історії селянської реформи на Катеринославщині знаходимо на сторінках “Катеринославських губернських відомостей” (далі КГВ), випуск яких було налагоджено з 1838 р. Метою статті є визначення інформативних можливостей публікацій КГВ в дослідженні селянської реформи, що дасть змогу залучити останні до основного комплексу джерел, розширивши таким чином джерельну базу потенційних історичних досліджень, що зможуть виявити нові якості означеного предмету.

Зазначимо, що до періодичних видань взагалі та “губернських відомостей” зокрема, як до особливого виду історичних джерел, звертались чимало дослідників. Так, можна виділити два напрями: дослідження “губернських відомостей” в контексті історії журналістики та в джерелознавчому аспекті. До першого напряму можна віднести роботи дослідників радянського періоду В. Довгича [1], А. Станька [2; 3], Б. Балуєва [4], В. Березіної [5], Б. Дацюка [6], Ю. Фединського [7], І. Попова [8] та С. Махоніної [9; 10]. Згадані праці дають загальну характеристику розвитку періодичних видань Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. Серед останніх як представники офіційного (в деяких працях – дворянсько-монархічного) напрямку періодичної преси розглядаються і “губернські відомості”. Досліджується виникнення та розвиток губернської преси, формування змісту видань та походження публікацій. Так, Б. Балуєв зазначає, що матеріали офіційної частини “губернських відомостей” зазвичай передруковувалися з “Урядового вісника”. Проте водночас підкреслювалася і цінність матеріалів неофіційної частини часопису, звертаючи увагу дослідників на необхідності їх дослідження. До цього ж напряму можна віднести роботи сучасних українських дослідників І. Гребцової [11; 12], І. Михайлина [13], О. Хоменок [14], О. Школьної [15; 16] та І. Зайченка [17]. Характерною рисою цих робіт є спроба шляхом комплексного аналізу періодичної преси розглянути процес становлення системи регіональної преси. В контексті розвитку російської преси простежуються характерні особливості становлення місцевої преси, її вплив на читачів, взаємовідношення з центральними та місцевими цензурними органами. Серед іншого дослідники приділяють увагу і ролі місцевої преси, в тому числі і “губернських відомостей” в суспільному розвитку регіонів та в обговоренні реформ, що готувались в кінці 50-х – першій половині 60-х рр. XIX ст.: селянської, судової, місцевого самоврядування, освіти тощо. Окремо досліджується місце “губернських відомостей” у соціально-культурному житті регіонів.

У джерелознавчому аспекті “губернські відомості” досліджували Л. Бурмістрова [18; 19; 20; 21], А. Непомнящий [22; 23], В. Бобков [24], які намагались насамперед звернути увагу інших дослідників на інформативні можливості даної групи періодичних видань у висвітленні найрізноманітніших питань історичного краєзнавства. “Губернські відомості” розглядалися і як джерело з суспільно-економічного розвитку. Так, російська дослідниця Л. Бурмістрова наголошувала на тому, що згадані часописи мали навіть певну перевагу серед інших періодичних видань у висвітленні “епохи падіння кріпосного права” загалом та питання селянської реформи зокрема [25].

Повертаючись до окресленої проблематики, зазначимо, що оскільки КГВ були представником офіційної преси, в силу низки причин (окрім загальних цензурних обмежень, додавались також тиск місцевих цензурних комітетів та губернського правління) вони не брали участі в обговоренні умов скасування кріпосного права, але відобразили процес підготовки до реформи. 20 листопада 1857 р. Олександр II підписав “височайший” рескрипт віленському генерал-губернатору В. Назімову, в якому дозволив дворянству трьох литовських губерній приступити до складання проектів Положень про “поліпшення та влаштування побуту поміщицьких селян”. Фактично це була програма уряду в селянському питанні, яка пізніше була дубльована майже дослівно в кожному з рескриптів губернаторам тих чи інших губерній Російської імперії. Вже в грудні того ж року катеринославський губернатор дійсний статський радник граф О. Сіверс отримав рескрипти на ім'я віленського та петербурзького генерал-губернаторів з листами міністра внутрішніх справ С. Ланського до них [26, с. 85–98]. 25 січня 1858 р. вони були опубліковані в КГВ [27, с. 1–5], а

дещо пізніше і решта рескриптів на ім'я Нижньогородського, Московського, Новоросійського та Бессарабського генерал-губернаторів з тотожним змістом [28, с. 69–73; 29, с. 154–155]. В них йшлося про заснування підготовчих Комітетів в кожній з губерній, які мають приступити до складання детальних проектів про поліпшення і влаштування побуту поміщицьких селян на певних засадах, які тут же були викладені. Їх зміст зводився до того, що за поміщиками зберігалось право власності на всю землю, а селянам залишали їх садибну осілість, яку вони протягом певного часу мали викупити. Крім того, йшлося про те, що селянам надається у користування земля відповідно до місцевих умов, за яку вони мали сплатити оброк або відпрацювати на пана. Селяни розподілялися на сільські громади і мали справно сплачувати державні та земельні податі, грошові збори. Губернські Комітети, очолювані предводителем губернського дворянства, мали складатися з представників дворянства від кожного з повітів та двох поміщиків від губернії згідно з призначенням губернаторів [30, с. 1–5]. КГВ друкували постанови дворянських зборів різних губерній, в яких дворяни запевняли імператора в своїй готовності до роботи в губернських Комітетах по створенню проектів визволення селян. При цьому в кінці таких постанов наводився список губернських та повітових предводителів дворянства [31, с. 71; 32, с. 73]. Окремо можна виділити статистичні матеріали стосовно даного питання, що публікували КГВ. В них можна знайти детальні дані з кількості вільних земель, що надавалися в оренду селянам [33, с. 130–131; 34, с. 141–143]. Наведені матеріали мають значний інформаційний потенціал. Вони дають можливість зрозуміти механізм підготовки селянської реформи в губерніях Російської імперії, в тому числі в Катеринославській; визначити склад Комітетів з поліпшення селянського побуту, що в свою чергу дасть можливість з'ясувати ступінь впливу дворян – членів Комітетів на встановлення відповідних норм та зобов'язань селянства; означити принципи відведення земель під постійні наділи тимчасово зобов'язаним селянам, кількість та якість земель таких наділів.

КГВ дають можливість дослідити соціально-економічні відносини на Катеринославщині в період проведення селянської реформи. Так, на сторінках видання знаходимо значний обсяг матеріалу, що засвідчує кризовий стан поміщицьких господарств. Насамперед, це оголошення про торги та продаж земель, лісів та угідь, що друкувалися в кожному номері офіційної частини другого відділу часопису в рубриці “Вызовы. К торгам”. Зазвичай це оголошення від губернських правлінь або судів різних інстанцій. У більшості з них однією з причин продажу маєтків зазначалося неповернення боргів банкам або приватним особам. Крім того, вони вміщували відомості по кількості земель, що знаходилась у поміщиків, вказувалися ціни на землю. Натомість оголошення про купівлю земель та угідь не зустрічаються. Майже в кожному номері газети друкуються списки затриманих бродяг без документів з детальним описом зовнішності та наявних в них предметів. Хоча КГВ, як і решта “губернських відомостей”, не повідомляли жодних даних про селянський рух напередодні або після проведення реформи, але вищезгадані матеріали можуть свідчити і про таку форму протесту селян, як втеча. Відомості регулярно публікували показники щодо врожайності хлібів в повітах та губерніях Новоросійського краю [35, с. 1–3], щомісячні дані про роздрібні ціни на сільськогосподарські продукти в південних губерніях Російської імперії (такси) [36, с. 1; 37, с. 3; 38, с. 4; 39, с. 3; 40, с. 6], що дають можливість дослідити загальний рівень життя населення на Катеринославщині в зазначений період, в тому числі і селянства.

Крім того, окремими виданнями протягом декількох років після 1861 р. КГВ випускали переддруковані з Журналу катеринославського губернського з селянських справ присутствія протоколи засідань. При чому, якщо в виданнях за 1862 та початку 1863 рр. КГВ публікували витяги з протоколів засідань присутствія в “Прибавлениях” до номерів часопису, то вже з лютого 1863 р. КГВ починають видавати Журнал в повному обсязі під назвою “Крестьянское дело в Екатеринославской губернии”, в повній мірі зберігаючи зовнішній вигляд, внутрішню структуру та нумерацію останнього [41]. Дані матеріали особливо цінні та змістовні.

Як відомо, селянська реформа 1861 р. породила значний комплекс історичних джерел, серед яких в першу чергу відзначаються уставні грамоти, викупні акти та описи маєтків дрібнопомісних поміщиків.

Уставні грамоти фіксували конкретні умови виходу селян з кріпосної залежності та взаємні зобов'язання селянина та поміщика на період тимчасовозобов'язаного стану, а викупні акти конкретизували фінансову сторону уставних грамот. Перевіряли та затверджували уставні грамоти мирові посередники, які і вводили їх у дію. Але були і винятки. Уставні грамоти, в котрих розміри наділу або повинностей були занижені або завищені від визначених місцевими положеннями, затверджували губернські з селянських справ присутствія [42, с. 388–390]. КГВ зберегли детальні відомості саме про такі угоди, затверджені катеринославським губернським з селянських справ присутствієм. Так, в часопису знаходимо перелік уставних грамот, складених в повітах Катеринославської губернії, що були представлені мировими посередниками на розгляд губернському присутствію. Ці списки дають можливість встановити як місцезнаходження

конкретних грамот (розглянуті присутством уставні грамоти або передавались на зберігання в архів депутатського дворянського зібрання, або, в разі невідповідності прийнятим нормам, повертались на розгляд мирового з'їзду, а викупні угоди разом з їх копіями передавались присутством в Головну викупну установу), так і зрозуміти яким чином відбувається рух документів. Крім того, за допомогою згаданих списків можна встановити осіб-землевласників, умови, на основі яких складені уставні грамоти (оброчні чи відробіткові), з'ясувати співвідношення підписаних та не підписаних селянами угод та визначити можливі чинники впливу на кількість складених викупних угод, уставних грамот (оброчних та відробіткових, з них підписаних та не підписаних) та дарчих договорів в кожному з повітів Катеринославської губернії, встановити загальну кількість викупних актів та уставних грамот, умови яких не відповідали місцевому положенню, що діяло на Катеринославщині (а такими були всі угоди, які знаходимо на сторінках КГВ), а також встановити загальну кількість та осіб-власників дрібнопомісних маєтків в повітах Катеринославської губернії (на 1863 р. за даними Журналу їх кількість складає 67 маєтків). Зазначимо, що дрібнопомісними вважались поміщики, що за даними X ревізії мали менше 21 чол. душ та обмежену кількість землі. Облаштування селян дрібнопомісних власників визначалося спеціальними “Додатковими правилами”, за якими останніх прираховували до державних поселенців та за обопільною згодою поміщика та селянина переселяли на казенні землі. Описи таких маєтків розглядали та затверджували губернські з селянських справ присутствія та відсилали до палати держмайна.

Крім списків уставних грамот, викупних актів та описів маєтків дрібнопомісних власників, КГВ в “Прибавлениях” друкували хід самого засідання катеринославського губернского з селянських справ присутствія у вигляді заслуханих ним справ та винесених відповідно до них рішень. Присутством розглядались циркуляри міністерства внутрішніх справ, повідомлення Головної викупної установи та мирових з'їздів, клопотання поміщиків, селян та предводителів дворянства, рапорти судів, доповіді мирових посередників, скарги, подання мирових посередників та поточні справи. Серед них особливо цінні подання мирових посередників, що являють собою стислий опис та розбір селянських справ. При цьому вони містять характеристику земель поміщика та надають інформацію стосовно кількості залежних від нього селян. Ці матеріали дають можливість, перш за все, встановити якість та кількість поміщицької землі в повітах Катеринославської губернії, що є основним питанням реформи, а також отримати інформацію стосовно всіх інших поточних справ, що дасть змогу повністю відтворити хід реформи.

“Прибавления” КГВ також містять джерела з законодавчого забезпечення селянської реформи, до яких відносимо загальні циркуляри, циркуляри земського відділу Міністерства внутрішніх справ, циркулярні розпорядження міністра внутрішніх справ начальникам губерній та “мнения государственного совета”. Дані матеріали стосуються різних аспектів проведення селянської реформи та охоплюють широкий спектр питань, яких лише за 1863 р., за даними Журналу, розглянуто понад 30. Вони дають можливість зрозуміти механізм проведення викупних операцій, порядок сплати податей та виконання повинностей (роз'яснення статей Положення про викуп, кредитного статуту, порядку сплати банківських та державних боргів за викупними позиками, сплати податей та повинностей дворовими людьми, звільнення від податей дрібнопомісних власників за колишніх дворових людей, переведення банківських боргів на землі селянських наділів тощо), встановити права та обов'язки поміщиків і селян, отримати інформацію стосовно долі маєтків неповнолітніх власників та власників дрібнопомісних маєтків, пільг, правил найму сільських робітників, розмежування церковних земель у поміщицьких маєтках, розмежування та обміну земель між поміщиками та селянами-власниками, та навіть про окремі факти непокори селян. Так, у циркулярах Міністерства внутрішніх справ знаходимо постанову про покриття витрат командированих військових загонів в поселення непокірливих селян за рахунок всіх селян, що заявили про непокору, а не лише тих, хто безпосередньо чинив опір військовим. Справа в тому, що складання уставних грамот в основному завершилося в середині 1863 р. Але 60 % селян відмовились їх підписувати. Ціна землі за умовами викупу перевищувала її ринкову вартість в 2-3 рази [43, с. 204]. Тому селяни домагалися отримати так звані “дарчі наділи”, що складали четверту частину загальноприйнятого для даної місцевості наділу. Отримуючи такий наділ, селянин відмовлявся від решти наділу на користь поміщика, тому він і не вносив викупних платежів [44, с. 93–94]. Як видно з таблиці, складеної за даними Журналу катеринославського з селянських справ присутствія, відсоток дарчих договорів від загальної кількості складених уставних грамот на 1863 р. сягає від 3,8 % в Новомосковському повіті до 35,4% в Верхньодніпровському (відсоток дарчих договорів в Катеринославському, Олександрівському та Ростовському повітах в даному випадку нами не враховується. Це пов'язано з тим, що загальна кількість уставних грамот та дарчих договорів в цих повітах кількісно не представлена, а отже недостатня для правильного відображення відсотку дарчих договорів по кожному з даних повітів).

	Бахмутський повіт	Верхньодніпровський повіт	Катеринославський повіт	Новомосковський повіт	Олександрівський повіт	Павлоградський повіт	Ростовський повіт	Слов'яносербський повіт
Уставні грамоти: оброчні	41	63	15	70	9	40	9	18
відробіткові (іздільні)	40	33	10	8	1	43	3	45
Загалом	81	96	25	78	10	83	12	63
Дарчі договори	24	34	2	3	19	4	1	7
% дарчих договорів	29,6	35,4		3,8		4,8		11

Це доволі високі показники, тим більше що наявність дарчого землеволодіння стало особливістю протікання селянської реформи в деяких губерніях Російської імперії (Катеринославська, Саратовська, Самарська, Воронежська та ін.), де і отримало широке розповсюдження. Та не завжди бажання селян отримати дарчий наділ втілювалося в життя мирним шляхом, що стало однією з причин піднесення селянського руху в губерніях, у тому числі в Катеринославській, підтвердження чому і знаходимо на сторінках “Прибавлений” КГВ.

Слід зазначити, що особливу роль у формуванні змісту КГВ відігравали редактори неофіційної частини видання. Зазвичай це були представники інтелігенції Катеринославщини, більшість з яких прагнула власними силами перетворити часопис на справжню цікаву місцеву газету. Для цього вони створювали команду однодумців, яких об'єднувала одна ідея. Відомо, що в досліджуваний період неабиякий вплив на інтелігенцію краю мали ідеї просвітництва та романтизму. Визначною подією в культурному житті губернії стала поява у 1858 р. “Піквіцького клубу”. В цей час редактором неофіційної частини КГВ стає І. Барановський, послідовник ідей просвітництва, людина близька до учасників “Клубу”, освічених і романтичних людей, що наслідували манери героїв сентиментально-гумористичного роману Чарльза Діккенса “Посмертні записки Піквіцького клубу”. Не зважаючи на те що Піквіцький клуб проіснував всього три роки, він мав дуже великий вплив на суспільне і культурне життя в Катеринославській губернії, адже його учасники публікували викривальні статті у відомих тогочасних журналах та газетах. Все це не могло не позначитися на розвитку КГВ: кореспонденти часопису М. Баллін та М. Стопановський, організатори гуртка, зробили програму часопису однією з найяскравіших в регіональній пресі з селянського питання [45, с. 24]. У цей час в газеті публікуються статті, в яких обговорюються причини занепаду селянських господарств та можливі наслідки селянської реформи. Так, у неофіційній частині КГВ до №18 за 1858 р. в статті “Крестьянский вопрос” спростовуються тези про те, що: 1) “хороший поміщик і без того (мається на увазі відміна кріпосного права) завжди опікувався становищем своїх селян”; 2) “положення селян внаслідок реформи не покращиться, а погіршиться, бо в разі неврожаю абощо, поміщик вже не утримуватиме *вільного* селянина”; 3) “вільний селянин не знатиме що робити з власною свободою, а тому байдикуватиме або й того гірше, почне переступати закон” [46, с. 1–3]. Публікуються роздуми стосовно ролі дворян у роботі Комітетів з підготовки проектів визволення селян, в яких йдеться про “моральні” та “наукові” якості, що необхідні для членів комітетів. Серед перших перераховані суспільна думка про особу – члена комітету, безкорислива любов до своєї справи, твердість у правильних переконаннях, ґрунтовність та зрілість розуму, впевненість, що справи комітету вимагають праці та твердої рішучості в праці, не зараженість ніякими виключними поняттями та переконаннями. Крім того, дворяни, що входять до комітетів, повинні мати повну освіту, знання громадянського, історичного та економічного побуту Росії, юридичний погляд на справу, повне знання місцевості, що обговорюватиметься, та здатність до ясного та послідовного викладу думок без ораторських прикрас, що викривляють розуміння питання [47, с. 1–2].

Таким чином, КГВ містить цікавий та багатоманітний матеріал, що розкриває питання проведення селянської реформи та характеризує різні сторони соціально-економічного розвитку Катеринославщини в досліджуваний період. Публікації, що висвітлюють дану проблематику, представлені в жанрах документальних матеріалів та публіцистичних статей. Жанрові особливості

мають безпосередній вплив на проблему вірогідності інформації розглянутих публікацій, через що виникає необхідність їхнього вивчення та представлення. Зазначимо, що більшість матеріалів з даної тематики мають документальний характер. До них ми відносимо імператорські рескрипти генерал-губернаторам, відношення міністра внутрішніх справ до них, постанови дворянських зборів, матеріали щодо кількості земель, що надаються в оренду, оголошення про продаж маєтків, здачу земель в оброчне утримання, протоколи засідань катеринославського губернського з селянських справ присутствія тощо. Такого роду інформацію КГВ отримували з офіційних джерел – відомчих журналів (у тому числі Журнал міністерства внутрішніх справ, Журнал катеринославського з селянських справ присутствія) та державних установ (губернське правління, губернський комітет з підготовки проектів визволення селян). Ці матеріали, подібно до будь-яких інших, що можна віднести до такої групи джерел періодики, як документальні матеріали, не мають направленості на певну читачку аудиторію, що відрізняє їх від решти газетних публікацій. Вони виникли незалежно від преси і не для преси та друкувалися з метою інформаційного забезпечення реформи [48, с. 30–48]. Зазначимо, що публікуючи офіційну документацію, КГВ завжди зберігали при цьому повний текст документів та їх форму, що робить дані матеріали особливо цінними, дозволяючи при втраті першоджерел залучити останні як копії для джерелознавчого аналізу, як внутрішнього, так і зовнішнього. Вони мають значний інформативний ресурс та можливості у дослідженні наступних питань: 1) підготовка до проведення селянської реформи; 2) законодавче та документаційне забезпечення реформи; 3) податки та повинності; 4) викупні операції; 5) діяльність установ з селянських справ; 6) типи землеволодіння; 7) регіональні особливості скасування кріпосного права; 8) загальний соціально-економічний розвиток краю.

Публіцистичні статті, що стосуються відміни кріпосного права, представлені в КГВ, не лише передають сутність проблеми, осмислюють загальну ситуацію, але й емоційно впливають на читачку аудиторію, а отже, мають значний інформаційний потенціал. Їх справедливо можна віднести до проблемних статей. У силу своїх жанрових особливостей (проблема джерел представлено фактологічного матеріалу, його ілюстративний характер, вплив особи автора тощо) останні потребують ретельного вивчення та перевірки викладених фактів, що свідчить про імовірнісний характер публікацій. Однак це в жодному разі не позначається на їх інформативному потенціалі. І автори, аналізуючи, осмислюючи та узагальнюючи проблеми соціальної дійсності, перш за все яскраво представляють світоглядні орієнтири та цінності, притаманні тогочасному суспільству, а також інші сторони соціобуття.

Джерела та література

1. Довгич В.А. Система легальної преси України 1905–1907 рр. (Спроба соціально-філософського аналізу основних тенденцій розвитку) // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо. – К., 1985. – Вип. 17.
2. Станько А.И. Русские газеты первой половины XIX в. – Ростов-на-Дону, 1969.
3. Станько А.И. У истоков изучения русской провинциальной журналистики // Местная и национальная печать. Вопросы истории, методологии. – Ростов-на-Дону, 1983.
4. Балувев Б.П. Политическая реакция 80-х годов XIX века. – М., 1971.
5. Березина Я.Г. Русская журналистика второй четверти XIX века. – М., 1965.
6. Дацюк Б.Д. Русская журналистика 30-х годов XIX века. – М., 1948.
7. Фединский Ю.И. Борьба за огосударствление рекламы // Из истории русской журналистики начала XX века. Под редакцией Есина Б.И. – М., 1984.
8. Попов И.П. Местная официальная периодика в годы первой революционной ситуации (по материалам центральных губерний) // Проблемы истории общественной мысли и историографии. К 75-летию академика В.М. Нечкиной. – М., 1976.
9. Махонина С. Я. Русская легальная журналистика XX в. (1905 – февраль 1917). Опыт системного исследования // Из истории русской журналистики начала XX века / Под ред. Есина Б.И. – М., 1984.
10. Махонина С. Я. Русская дореволюционная печать (1905–1914). Под редакцией проф. Есина Б.И. – М., 1991.
11. Гребцова И.С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX века). – Одесса, 2002.
12. Гребцова И.С., Гребцов В.М. Становлення та розвиток періодичної преси на півдні України у першій половині XIX ст. // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. 21–22 грудня 1994 р. – Львів, Житомир, 1994.
13. Михайлин І.Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії 1812–1917. – Харків, 2007.
14. Хоменок О.С. Дореволюционная периодическая печать Таврической губернии (1838–1916): очерк истории и библиографический указатель. – Одесса, 2003.
15. Школьна О. Тенденції у розвитку місцевої офіційної періодики у 1838–1917 рр. (на прикладі видань Катеринославської губернії) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27–28 листопада 1998 р. – Львів, 1999.
16. Школьна О. З історії катеринославської преси (1838–1917 рр.): особливості становлення та розвитку // Вісник Київського університету. Серія: Журналістика. – К., 1995. – Вип. 2.

17. Зайченко І. "Черниговские губернские ведомости" (1838–1918 рр.) як тип урядової преси // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 17–18 трав. 2002 р. – Львів, 2002.
18. Бурмистрова Л.П. Использование "губернских ведомостей" на страницах "Современника" и "Колокола" в эпоху падения крепостного права // Очерки истории народов Поволжья и Приуралья. – Казань, 1967. – Вып. 1.
19. Бурмистрова Л.П. Провинциальная газета в эпоху русских просветителей ("Губернские ведомости" Поволжья и Урала 1840–1850 гг.). – Казань, 1985.
20. Бурмистрова Л.П. "Губернские ведомости" как исторический источник для изучения культурной жизни российской провинции конца 50-х – начала 60-х годов XIX века // Сборник аспирантских работ. Гуманитарные науки. – Казань, 1966.
21. Бурмистрова Л.П. "Губернских ведомости" как исторический источник для изучения материального положения разночинцев в эпоху падения крепостного права // Сборник аспирантских работ (1964). История и право. – Казань, 1965.
22. Непомнящий А. Газета "Таврические губернские ведомости" як джерело історичного краєзнавства Криму // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану Марка Яковича Варшавчика. – К., 1999.
23. Непомнящий А., Бобков В. Вивчення російськомовної дорадянської періодичної преси Таврійської губернії у сучасному кримознавстві // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28–29 жовт. 2005 р. – Львів, 2005.
24. Бобков В. Газета "Таврические губернские ведомости" як джерело з історії статистичного вивчення Південної Таврії // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомлення восьмої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 24–26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003.
25. Бурмистрова Л.П. Крестьянский вопрос в губернских ведомостях (1858–1860 гг.) // Вопросы истории, филологии и педагогики. – Казань, 1967. – Вып. 2.
26. Карагодин А. И. История Запорожского края (1770–1917). – Запорожье, 2001.
27. Высочайшие рескрипты. Виленскому военному, Гродненскому и Ковенскому генерал-губернаторам // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 4.
28. Высочайшие рескрипты, данные на имя Нижегородского и Московского генерал-губернатора // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 9.
29. Высочайшие рескрипты Новороссийскому и Бессарабскому генерал-губернаторам // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №17.
30. Высочайшие рескрипты. Виленскому военному, Гродненскому и Ковенскому генерал-губернаторам // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 4.
31. Постановление дворянства Нижегородской губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 9.
32. Постановление собрания губернского и уездных предводителей и депутатов дворянства Московской губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 9.
33. Количество десятин свободных земель, отдаваемых в арендное содержание // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 14.
34. Количество десятин свободных земель, отдаваемых в арендное содержание // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 15.
35. Урожаи и ценность хлеба в Новороссийском крае // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 10.
36. Такса // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №7.
37. Такса // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №15.
38. Такса // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №29.
39. Такса // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №33.
40. Такса // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №37.
41. Крестьянское дело в Екатеринославской губернии. – 1863. – № 5–25.
42. Данилевский И.Н., Кабанов В.В., Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории. – М., 1998.
43. Зайончковский П.А. Отмена крепостного права в России. – М., 1968.
44. Карагодин А. И. История Запорожского края (1770–1917). – Запорожье, 2001.
45. Швидько Г. К. Мить довжиною в два тисячоліття // Моє Придніпров'я // <http://www.lib.dp.ua/region/MoyePridneprovya2002.html>
46. Крестьянский вопрос // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – №18.
47. Мысли о значении членов, избираемых в комитеты улучшения быта крестьян // Екатеринославские губернские ведомости. – 1858. – № 29.
48. Черноморский М. Н. Периодическая печать. – М., 1956.

Summary

This article is dedicated to the definition and analysis of the informative potential of the newspaper "The Ekaterinoslavskie gubernskie vedomosti's" publications as historical sources for studying country reform in Ekaterinoslav province.